

І ўчарайшыя порагі сталіся браццямі,
з плеч звалілі пануты крыж.
Беларусь і Расея за вольную працу
Усталі разам, як дзьве сястры.
Засьпявала душа гарбара—напыляліна...
Воля любалі Родны край.
Па краіне пажары—чырванюткія пламы...
Сьвет стары, ненавісны—да канца дагараў!
Кавалі, цесьляры, гарбары, гарапашнікі!
Наша доля ў нашых руках!
Хай драпежнік спрабуе край наш зноў агарбаць—
сілу нашу мы знаем, нам змаганьне—ня страхі..

Мы ішлі за яе
і памром за яе!
Нам імя яе—сьцяг,
нам імя яе—кіліч!

Ёю нас не спалохаць ліхімі пагрозамі
покуль мускулы ў нас не абмяклі...

Ўход і Захад пашлі малінамі рознымі:
Ўход прыносіць сьвятло, Захад—ноч...
Белы сьнежань хрусьцеў крышталёвым марозам—
нас браты прывіталі з надыходзячым днём.

І вярнуўся гарбар да краіны панінутай,
востку волі краіне прынёс.
Прывітай, Беларусь, яго, бо найлепшы ён сын твой!
Ўжо ня будзе ў краіне ні пануты, ні сьлёз.

— Беларусь многаяпанутная і гарацёшная,
Беларусь рабочых і сялян,
радуйся! Зьмуднаў ня будзе больш цешыць
наша мамі стараж—тугая зямля!

Перамога грывіць і разносіцца з ветрам!
Час! На момант хаця пачынай!
Паглядзі, як байца, гарбара і пэтра
Беларусь маладая выходзіць спатнаць!

Сьцяг чырвоны яе,
гучны голас яе.
Гул гарматаў—яе сьпеў.
Звон шыкоў—яе кроі...
Толькі рэха па вогнішах гойсае,
ды сьцянае варожая кроў.

Дні ідуць. Будаўніцтвам руіны зьмяніліся.
Не пазнаць Беларусі былой.
У айчыне свабоднай, багатай і мілай
з кожным днём яскравее намуны сьвятло.

І гарбар-бальшавік справай словам і песняю
уплятае ёй кветкі ў вянок.
Хай маршчыны сплялі на чале яго дэсані—
плешча ў ім насупына маладосьці віно.

Хто умеў так нахаць у вялінай нянавісьці,
немавідзец у наханьні умеў.
Шып гадзючы таго не пасьмее зьняславіць,
яго думка ці зможа хоць калі анямець!

Шлях вялікі і цяжкі! Не прайсьці, не праехаць там
у шыроні і радасны сьвет.
Ён адзін толькі змог—сын пакрыўджаных страхаў,
беларус і паўстанец, гарбар і пэтр.

Дзень і ноч у яе,
хлеб і соль у яе...

Ад фабрычных стані,
ад вясковых далі.

Вочы ў яе—беларускага колеру,
у іх пажару сусьветнага граюць агні!

Мо' затым і зіма не такая, як іншыя,
што спаткалі і мы нашай долі зару.
Будзе слава таму, хто ў жыцьці ня схіліўся—
паэту і гарбару.

Цішка Гартны.

(Успаміны).

Даўно гэта было. Шмат што зья-
нілася, шмат што забылася. Не забы-
ліся толькі дзіцячыя гады, гады юнац-
твы і ўсе прыгоды, якімі было багата
маладое жыцьцё. Цішка Гартны (тады
проста Зьміцер) і я, а таксама і ўсе
тагочасныя дзеці пачыналі навукі са-
матугам: каго вучыў бацька, каго
дзядзька, а каго дырэктар. Дырэктар—
гэта вандруўны настаўнік, які па
тыднях вучыў дзяцей аднае вуліцы, то
ў адной, то ў другой сялянскай хаце.
У дырэктара мы з Цішкам Гартным
разам ня вучыліся, бо жылі на роз-
ных вуліцах і на розных канцох мя-
стэчка.

Калі ў Капылі адчынілі двухкляс-
кае вучылішча, а гэта прыпадае, пры-
блізна, на 1900 год, дык, вядомая
справа, усе дзеці рынуліся пад яго
страху. Вось дзе мы і сустрэліся з
Цішкам.

Ён тады быў ужо нелапы хлопеч, а
я яшчэ хланчук. Вачыліся мы з ім
рэдка ды і то ў часе перапынку, калі
на школьным дварэ ўсе—і старэй-
шыя і маладзейшыя—вучні схадзіліся

разам, каб падурэць і пабіцца ў
сьнежкі. І хто ведае, можа часамі
Цішка мяне або я яго ўточываў у
глыбокую гурбу сьнегу ці засьпаў
сьнегу за каўнер жукеці.

Але гэта ўсё быццам сон.

Пазьней сярод старэйшых вучняў
згуртавалася грамадка хланцоў, якія
спрабавалі пер'і ў нісаньні вершаў.
Сярод іх быў і Цішка Гартны. Мы,
падлеткі, гэта ведалі, бо вершы пе-
рапісваліся і хадзілі з класы ў класу,
з аддзяленьня ў аддзяленьне, з рук у
рукі, чыталіся і перачыталіся, а зда-
ралася, што гранялі ў рукі настаў-
ніка, які часам і не асабліва хваліў
за іх змест.

Што далей, то больш мы пачыналі
адчуваць верхаводніцтва старэйшых,
усе больш пачыналі надупадаць пад
іх уплыў і рабіць большыя захавы да
набліжэньня да іх. Але школьныя
ўмовы не асабліва спрыялі збліжэньню,
а таксама ня спрыяў збліжэньню і
роўнень разьвіцьця, які праводзіў рубж
між імі і намі. Вышэйшым ад нашага
стан іх школьнага выхаваньня і ўжо

некаторае пазашкольнае начытанасьці
выклікаў у нас да старэйшых вялікую
павагу і калі яны замянілі настаўні-
ка альбо практыкаваліся ў выкладань-
ні ў нашай класе, мы іх ставілі нараў-
не з настаўнікамі і нават сароміліся,
калі адказвалі на іх занятковыя па-
тэ, як трэба.

Больш блізка сьшоўся з Цішкам і
яго аднапартыякамі тады, калі пачаў
пераступіць аддзяленьні і апынуўся ў
другой класе і ў адным з імі накой.
Ходь месцы нашы былі далёка адно ад
другага, але адносіны рабіліся што-
раз усё больш блізкамі і спрыяльнымі.

Мы пачалі таварышкаваць. Але гэ-
тае таварыства было ня доўгім.

Цішка Гартны скончыў вучылішча
раней за мяне, і нашыя дарогі разы-
шліся. Ён пачаў бэйгарыць (гарба-
рыць), пасля вандраваць па сьвее, а
я застаўся вучыцца і прадаваць на
зямлі.

Ізноў даваўся спаткацца з Цішкам,
здаецца, толькі ў 1910 годзе, калі ён
наведваўся ў Капыль пасля вандруўні.
Да гэтага часу ён прайшоў ужо дру-

АРКАДЗЬ МОРКАЎКА.

Мы доўга цярпелі...
Цішку Гартнаму.

Мы доўга цярпелі.
(Беларуская марэльеза)

Мы доўга цярпелі, каб нашы па-
куты
На палях стагодзьдзяў праклё-
нам цывілі,
Каб з нашае мукі аголенай, лю-
тай,
Як з вечнай крыніцы, свабоду пілі.
Каб ведалі ўнукі, як смагла
жадаем
Пазбыцца нядолі, упартой тугі
Шнурам і балотам узнята-
га краю
У дні расьцьвітання, пад сон-
цам другім.
Мы доўга цярпелі... Краіну дзя-
лілі...
Гісторыі-мачыхі крыўды пры-
суд...
На сэрцы—гады; а пад ботамі—
мілі,
А пот беларуса за межамі
сеуць.
І з пэўнай надзеяй, ад ранку,
да ранку,
Мы смела чакаем другую пару,
Калі разарвуцца у хмарах ма-
ланкі,
Калі зарагдча ў наветры пярун.

ЮРКА ЛЯВОННЫ.

Цішку Гартнаму.

... Шлях паэты—струмень,
Кроплі звонкія у ім.
Вам у сённяшні дзень—
Дваццаць лет, дваццаць зім,

Ўзнялі песьню тады,
Калі я...шчэ ня быў.
А бягучы жа гады—
У нябыт... У нябыт...

Толькі кожны з гадоў—
Новы крок. Буйны рост.
Прывітаньні гудкоў,
Брыльянці стасьці рос.

Пралетарскі песьняр
У жыцці шмат прайшоў...
«З сэрцам палкім, як жар
І з жалезнай душой».

Калі твор—грамадзе
Скажа кожны: жыві
Ў вялізарнай хадзе
Прамяністых хвілі!

Праз гадзіны ахвяр—
Новы стан, новы кон...
О, поэт—гарбар,
«Рыцар працы цяжкой»

... І як вучань стаю;
Зрок—на дзіўны папар.
Гэту песьню сваю
Я прыношу, як дар.

СЯРГЕЙ ДАРОЖНЫ.

Новы дом.

Цэлы дзень вазілі тачкі,
Падавалі новы цёс.
Толькі вецер поў заплачкі
На стары жабрацкі лёс.

Цэлы дзень насілі цэглу,
Будаваў вышай дом!
І стамлёна цені леглі
На зямлю сваім чалом.

Горда ўзвысіліся аркі
Над стыхіяю зямлі...
Новы дом пад сонцам яркім
Над руінамі ўзьяві.

Вокны к зорам высяць вочы
Лёг на выступы граніт.
Нездарма тут пот рабочых
З рупнай працаю так зьліт.

Будзе тут жыццё другое,
Узыйдзе другая рунь...
І былыя раны згойд
Маладая Беларусь.

Дні ідуць, ідуць няспынна
Па разбуранай зямлі,
Каб змяніць старой краіне
Продкаў даўніх кастылі.

І цяпер, куды ні глянеш,—
Будаўнічы стук і гром,
Пахне цэмэнтам ў тумане
І адноўленай зарой.

гія школы: школу цяжкага самастой-
нага жыцця, школу працы гарбара,
школу падпольнае рэвалюцыйнае рабо-
ты і школу літаратурную, а я пачы-
ваў толькі здаваць залікі для наступ-
леньня ў іх.

Цяпер нас ядналі больш блізкія
інтарэсы, гэта падпольная праца ў
капыльскай с-д. арганізацыі, супра-
доўніцтва ў «Нашай Ніве», заснавань-
не нелегальных часопісаў «Зара», «Го-
лас Ніва» і «Наша Думка», калі на
абавязку кожнага члена арганізацыі
ляжала: даваць матэрыял у іх, друка-
ваць тэкстографскім спосабам часопісі
і распаўсюджваць іх. А колькі было
іншых абавязкаў!..

Гэта работа была немалая. Але ня
жала было ў нас здольных і працаві-
тых хлопцаў.

Шмат каго няма ўжо ў жывых, але
шмат хто жыве і працуе з такім жа
запалам.

Цішка Гартны, Зьміцер Чарнушэвіч,
Рыгор Шэурны, Несьцер Чарнушэвіч,
Вар'ён Бекін гэта—бацькі капыльскае
арганізацыі. А колькі маладых і ма-
ладзейшых!..

Наколькі ў Капылі, як у раённым
асяродку сацыял-дэмакратычнае рабо-
чае партыі, да 1905 году быў шыро-

ка разгорнуты рэвалюцыйны рух, на-
колькі ў рэвалюцыю 1905 году гэты
рух абярнуўся ў адкрытую змагань-
ніцкую чынасьць, нагэтулькі пасля
1905 году ўзьяшана тут бушавала
рэакцыя. Можна нават у імперыялі-
стычную вайну 1914—17 гадоў не
пераварнула праз Капыль столькі
салдат, колькі іх перабывала ў 1905 г.
Павыней стражнікі, шпікі...

Увесь гэты цяжар адчувала капыль-
ская арганізацыя, а разам з ёю ўсе
мы, але найбольш адчуваў гэты ця-
жар Цішка Гартны, як найбольш пе-
радавы рабочы сярод гарбароў.

Але на гэта не зважалі. У доўгія
зімовыя ночы нас прытуляла ў сябе
Цішкава, Станілевічава, або чыя ін-
шая хата. Пры сьвіраньні газыніцы
абмяркоўваліся тыя ці іншыя пы-
таньні, друкаваўся нумар часопісі,
альбо чыталася тая ці іншая кніжка.

Вяліка спрэчка, Асабліва заўзятымі
былі ў спрэчках Цішка Гартны і Го-
дар Станілевіч. Гэта былі роўныя сі-
лы, але трохі з рознаю тактыкаю. Яе
больш упарты і больш практычны,
перамагаў Цішка. Але калі спрэчкі
заходзілі вельмі далёка і ня было на-
дзеі, што пільная справа вырашыцца
хутка, у спрэчку ўмешваўся Зьміцер

Чарнушэвіч, і сваім халодным, але
грунтоўным разважаньнем пагаджаў ало

Гэта было жыццё грамадзкае, іх
было і прыватнае жыццё. Вольныя
вечары мы карталі на вячорках, дзе
дзюўчаты пралі, а хлопцы бавілі час
у размовах, чытаньні і сьпяваньні.
У кожнага з нашых хлопцаў былі і
свае асабістыя здольнасьці. Напры-
клад, Хведар Чарнушэвіч (беларусы
паэт) вельмі ўмеў добра хлусіць, а
Цішка Гартны кпіць (як называлі ў
нас «кепікі строіць») і жартаваць.
І гэтыя дзьве здольнасьці ў гэтых
двух асоб часта стыкаліся між сабой.
І тады было рогату—хоць вушы за-
тыкай.

У 1912 годзе я і Станілевіч жылі
ў Пецярбургу. Неяк Станілевіч паказвае
мне ліст ад Цішкі. У лісьце Цішка піша:

— Хлопцы, еду да вас.

— Мы спалохаліся леканічнасьці
ліста, але разам з тым узрадаваліся.

Станілевіч меў ужо вялікае знаём-
ства сярод рабочых і пайшоў шпай-
дарыць, каб знайсці работу для
Цішкі.

Напісалі: Прыяжджай! Работа ёсьць.
Неўзабаве прыехаў Цішка і пачаў
працаваць на адным са мной заводзе
і жыць у адным са мною пакоі.